

CZMARAWA Marina
(*Mohylew*)

КОЛА БЕЛАРУСАЗНАЎЧЫХ ІНТАРЭСАЎ Я. ЛЯЦКАГА

Яўген Аляксандравіч Ляцкі – гісторык і тэарэтык літаратуры, пісьменнік, першы прафесар рускай мовы і літаратуры Карлавага ўніверсітэта ў Празе, ганаровы доктар Бялградскага ўніверсітэта, член-карэспандэнт Інстытута славянскіх даследаванняў (School of Slavonic Studies) у Лондане, сапраўдны член Чэшскага каралеўскага навуковага таварыства, ганаровы член Археалагічнага інстытута імя М.П. Кандакова ў Празе.

Я.А. Ляцкі нарадзіўся 3 сакавіка 1868 года ў мястэчку Ляцкоўшчына пад Мінскам. Пасля заканчэння Мінскай гімназіі вучыўся на гісторыка-філалагічным факультэце Маскоўскага ўніверсітэта (1889-1893 гг.). Па заканчэнні вучобы чытаў лекцыі на тым жа факультэце па гісторыі рускай літаратуры. У той перыяд Я.А. Ляцкі працаваў і публікаваўся па этнаграфіі, асабліва беларускай. У 1907-1908 гг. з’яўляўся супрацоўнікам гістарычнага аддзялення Рускага музея цара Аляксандра III у Пецярбурзе, дзе працаваў над бібліяграфіяй рускай этнаграфічнай літаратуры. Свае артыкулы вучоны друкаваў у шматлікіх часопісах Расіі.

У канцы 1917 г. Яўген Аляксандравіч эміграваў у Фінляндыю, затым у Швецыю, дзе заснаваў часопіс „Около России”, а таксама выдавецтва „Северные огни”.

З 1922 г. Я.А. Ляцкі – у эміграцыі ў Чэхаславакіі. У гэтым жа годзе ён быў прызначаны экстраардынарным, а ў 1927 сапраўдным прафесарам рускай мовы і літаратуры Карлавага ўніверсітэта ў Празе.

Побач з выкладчыцкай дзейнасцю на факультэце Я.А. Ляцкі працягваў пісаць свае літаратурна-гістарычныя працы. Акрамя мноства артыкулаў,

заўваг у розных чэшскіх славістычных часопісах, вучоны выдаў шэраг манаграфій па гісторыі рускай літаратуры на рускай, чэшскай, польскай і сербскай мовах, падручнік па рускай мове і інш.

Літаратурная спадчына Я.А. Ляцкага – гэта змястоўнае і дакументальна багатае сведчанне яго навуковай дзейнасці і шматбаковых літаратурных кантактаў. Жыццё і дзейнасць прафесара Я.А. Ляцкага ў міжваеннай Чэхаславакіі – аб’ект даследавання як творчасці вучонага, так і разгалінаваных славістычных сувязяў у Еўропе (А. Флароўскі, Г.Н. Говард, А. Елачыч, В. Лесны, Этторы Ла Гатта, І. Поліўка і інш.). Разам з тым істотным з’яўляецца тое, што славы вучоны практычна невядомы як даследчык і прапагандыст беларускай літаратуры, палымяны абаронца дэмакратычных правоў Беларусі, шчыры і адданы сын сваёй Радзімы, тактоўны настаўнік і кампетэнтны дарадчык маладой беларускай навукі.

Вынікі майго даследавання ў Літаратурным архіве помнікаў нацыянальнага пісьменства ў Празе дазваляюць канстатаваць, што прафесар Я.А. Ляцкі актыўна цікавіўся станаўленнем беларускай навукі, развіццём беларускай культуры. Таленавіты вучоны ліставаўся з Ц. Гартным, В. Ластоўскім, С. Некрашэвічам, М. Піятуховічам. Паводле сведчання былога пражскага студэнта В. Жук-Грышкевіча „прафесар Ляцкі лічыў сябе беларусам і на пражскім грунце ўзяўся за паважныя студыі творчасці Купалы, Коласа і Багдановіча. Вынікам гэтага былі ягоныя артыкулы аб гэтых трох паэтах у паважных еўрапейскіх літаратурных часопісах на французскай, а найбольш на італьянскай мове. Такім чынам, прафесар Ляцкі быў бадай што першым літаратурным крытыкам, што пачаў знаёміць заходні літаратурны свет з беларускай літаратурай” [1, 20].

Я.А. Ляцкага ведалі і цанілі ў Чэхаславакіі і ўвогуле ў Еўропе як выключнага знаўцу рускай літаратуры, але ж вучоны цікавіўся і іншымі славянскімі літаратурамі, у прыватнасці, сербскай, чэшскай, польскай і беларускай. Яўген Аляксандравіч на пражскім грунце не толькі адчуў сябе беларусам, але і сапраўды ўзяўся за вывучэнне і разгляд творчасці асобных прадстаўнікоў беларускай літаратуры, манаграфій і падручнікаў, выдадзеных у БССР і эміграцыі. Актыўныя кантакты і перапіска з беларускімі дзеячамі навукі і культуры пачалася ўжо ў 1925 г. Я. А. Ляцкі мог асабіста пазнаёміцца з М. Чаротам, Ц. Гартным пад час прыезду гэтых пісьменнікаў у Прагу.

Свой артыкул пра М. Багдановіча вучоны друкаваў у італьянскім славістычным часопісе „Rivista di letteratura slave” (1928). Сярод мноства цікавых дакументаў, якія тычацца вывучэння Я.А. Ляцкім беларускай

літаратуры на тэрыторыі міжваеннай Чэхаславакіі, у літаратурным архіве помнікаў нацыянальнага пісьменства ў Празе мною знойдзены пераклады вершаў М. Багдановіча на рускую мову, а таксама падрыхтаваны прафесарам да друку артыкул, прысвечаны творчасці нашага славутага песняра. На бездакорнай рускай мове Я.А. Ляцкі, з уласцівай яму паэтычнасцю і метафарычнасцю выкладання, дапамагае чытачу раскрыць глыбіні, мастацкія і сэнсавыя таямніцы паэзіі М. Багдановіча, выявіць яе непаўторнасць. Даследчыка цікавяць не еўрапейскія ўплывы на паэзію М. Багдановіча, не тэхнічная праца паэта над беларускім словам, а зварот паэта да беларускай стыхіі. „Песни Богдановича [а менавіта так называе Я. Ляцкі вершы паэта. – М.Ч.], посвященные белорусским мотивам, не схождение с парнасских высот, не отказ от них, но попытка достичь гармонии, попытка расширить и углубить владевшую поэтом гамму настроений” [2, 3]. Я. Ляцкі акцэнтуюе ўвагу на пытанні аб заканамернасці звароту М. Багдановіча ў яго творчасці да беларускай глебы. Вучоны лічыць, што ўплывы на М. Багдановіча паэтаў дарэвалюцыйнай эпохі – з’ява не прынцыповага творчага характару. Таксама даследчык праводзіць думку, што неістотным з’яўляецца і пытанне аб аднясенні творчасці М. Багдановіча да той ці іншай мастацкай школы. „Важнее, – лічыць Я. Ляцкі, – что такой поэт, как Богданович, которого нельзя причислить ни к какой определенной школе, сумел сочетать свое высокое артистическое настроение с образами еще безыскусственной, еще полевой и лесной поэзии” [2, 5].

Пачатак вывучэння творчасці Максіма Багдановіча слаўным і таленавітым вучоным – Яўгенам Аляксандравічам Ляцкім – спрыяла азнаямленню з выдатнейшымі паэтамі Беларусі ва ўсім культурным славянскім свеце, прадстаўляла беларускага паэта як зорку еўрапейскай велічыні.

Улічваючы зацікаўленасць з боку студэнтаў філасофскага факультэта да вывучэння беларускай мовы і літаратуры, Я. Ляцкі ад імя славянскага семінара Карлавага ўніверсітэта ў Празе звяртаўся ў выдавецтва „Полымя” з просьбай узбагаціць бібліятэку семінара беларускімі выданнямі, якія характарызавалі б Беларусь з культурнага, этнаграфічнага і гісторыка-этнаграфічнага боку. Прафесар атрымаў кнігі дзякуючы Ц. Гартнаму, С. Некрашэвічу. У лісце да Ц. Гартнага, напісаным па-беларуску, Я. Ляцкі выказаў шчырую падзяку за дасланыя яму кнігі: „Чытаючы іх [кнігі. – М.Ч.], ізноў звяртаюся думкай да Вас, яшчэ раз адчуваю патрэбу шчыра падзякаваць Вам за тую радасць, якую дае мне беларуская творчасць на нашай мілай мове. Пастараюся, каб аб гэтых кнігах даведаліся і іншыя, што не ўмеюць чытаць па-беларуску” [3]. Яўген Аляксандравіч шчыра

падтрымліваў і вітаў усіх, хто актыўна працаваў на ніве беларускай культуры, незалежна ад палітычных арыентацый. Аднак варта адзначыць, што яго ацэнкі і водгукі былі дастаткова строга, аб'ектыўныя. Аўтарытэтыны вучоны заклікаў маладых беларускіх калег падпарадкоўваць сваю нацыянальную думку навуковаму пошуку ісціны. Асабліва гэта тычылася рэцэнзій на „Гісторыю беларускай (крыўскай) кнігі” В. Ластоўскага і „Гісторыю беларускай літаратуры” М. Гарэцкага. Я.А. Ляцкі высока ацаніў абодва выданні за фактычны матэрыял, які, па словах літаратуразнаўцы, робіць кнігі „каштоўным даведнікам, які выкарыстаюць і гісторыкі літаратуры, і педагогі, і этнографы” [4, 359], а таксама „аднаўляюць права навукова-гістарычнай увагі да народа, які...пакінуў такі значны след у помніках свайго пісьменства” [4, 539]. Апорай і арыентацыяй для аб'ектыўнага, усеабдымнага вывучэння Беларусі, на думку вучонага, яшчэ доўгі час будзе фундаментальная праца Я. Карскага – гэтага (па выразу Я. Ляцкага) Нестара беларусазнаўства.

У сваіх літаратуразнаўчых артыкулах Я. Ляцкі акцэнтуюе ўвагу на некаторых спрэчных пытаннях таго часу. Асабліва гэта тычыцца самастойнасці беларускай мовы. Яўген Аляксандравіч добра ведаў, што сярод рускіх вучоных ў гэтых адносінах яшчэ існавалі разнагалоссі. Аднак і тут Я. Ляцкі заставаўся паслядоўным у сваёй пазіцыі аб'ектыўнага, навуковага вырашэння гэтага пытання сіламі не толькі бакоў, якія спрачаюцца, але і спецыялістаў у галіне іншых славянскіх моў. Беларуская мова, на думку прафесара, павінна вывучацца як самастойная і адна з важнейшых частак агульнаславянскай філалогіі.

Прафесар Я. Ляцкі асабліва падтрымліваў тую акалічнасць, што ў пачатковай стадыі навукова-гістарычнага вывучэння беларускай літаратуры і фарміравання літаратурнай мовы дастойны ўдзел прымаюць і вучоныя, якія актыўна займаюцца даследаваннем пытанняў рускай філалогіі (Я. Карскі, М. Любаўскі, І. Замоцін, А. Вазнясенскі, Д. Ягораў і інш.). Такім чынам не парываецца жывая сувязь з рускай навукай, але гэта, на думку Яўгена Аляксандравіча, „падкрэслівае абавязак для рускіх вучоных бліжэй прыглядзецца да з'яў шырокага і яркага развіцця беларускай літаратуры” [5].

Яўген Аляксандравіч спрыяў інфармаванню польскай грамадскасці аб беларускім культурным руху. Пра гэта сведчыць тэлеграма ад Славянскай Лігі ў Польшчы, у якой даўнішні сябра беларускай культуры А. Апяхоўскі спадзяваўся на дапамогу вучонага ў правядзенні ў 1927 г. вялікай выставы па гісторыі беларускай кнігі ў Варшаўскім універсітэце. З гэтай нагоды

арганізатары прасілі Я. Ляцкага даслаць па аднаму экзэмпляру разнастайных беларускіх выданняў у Празе, а таксама інфармацыю аб беларускіх выдавецтвах у Чэхаславакіі [6].

Падтрымка Я.А. Ляцкім адраджэнскіх працэсаў у Беларусі была заўважана і ацэнена інтэлектуальнымі і культурнымі коламі на радзіме. У 1926 годзе Інстытут беларускай культуры запрашаў прафесара на акадэмічную канферэнцыю. Службовыя абавязкі перашкодзілі Я.А. Ляцкаму прыняць у ёй удзел. Але ў сваім прывітальным слове на беларускай мове вучоны падкрэсліў наступнае: „Выказваю надзею асабіста пазнаёміцца з тымі дзеячамі, якія кладуць такія бліскучы пачатак слаўнаму развіццю беларускай культуры. Зайздросчу тым, хто мае шчасце быць у сучасны момант яе будаўніком” [7]. У 1928 г. літаратурная арганізацыя „Полымя” запрашала вучонага прыняць удзел у той ці іншай форме ў святкаванні 20-годдзя літаратурнай дзейнасці Ц. Гартнага. Ліст падпісаны Я. Коласам, М. Чаротам, В. Сташэўскім.

Прынцыповая пазіцыя, падтрымка і прапаганда Я.А. Ляцкім беларускай культуры прымушала яго калег-скептыкаў упэўніцца ў яе багатці і перспектывах развіцця. Разам з тым, Яўген Аляксандравіч скіроўваў маладых беларускіх даследчыкаў на тое, каб культурнае адраджэнне Беларусі здзяйснялася ў святле сапраўднай асветы і навукі, без лішняга захаплення палітычнымі прадукцыямі і нацыянальнымі сімпатыямі. Прафесар агульнаеўрапейскага прызнання лічыў неабходным, каб беларуская культурная думка дастойна ўвайшла ў агульнаславянскі зварот, і шмат рабіў дзеля гэтага. Многія выказванні Я.А. Ляцкага гучаць актуальна і сёння: „Белоруссия не должна стоять с потупленным взглядом... Белоруссия должна осознать своё национальное единство, чтобы защитить свои права на свой труд и свою судьбу, чтобы войти равным членом в общий состав европейской и мировой семьи. Она должна помнить, что её независимость и свобода также нужны человечеству, как и её труд общечеловеческой культуре” [8].

Літаратура

1. Жук-Грышкевіч В., 25-сакавіка: Успаміны з Менску, Будслава, Вільні, Прагі, Савецкай турмы, Таронта 1978, с. 20.
2. Ляцкіі Е.А., Максим Богданович [Черновик статьи] // Literaruí archív památníku národního písemnictví v Praze. Fond J.A.Ljackeho. Archiv Belorussija, s. 3-5.
3. Ліст Я.А., Ляцкага да Ц. Гартнага [Чарнавік] // Literaruí archív památníku národního písemnictví v Praze. Fond J.A. Ljackeho. Archiv Bělorussija.
4. Гісторыя Беларускай (крыўскай) кнігі В. Ластоўскага, Коўна 1926. Рэц.: J. Ljacky [Рэцэнзія] // Slovanský přehled, Roč. XVIII, 1929, s. 539-540.
5. Voznjaseski A.N., Poemy Janki Kupaly. Rec.: Ljacky J. [Рэцэнзія] // Literaruí archív památníku národního písemnictví v Praze. Fond J.A. Ljackeho. 3 II korektura, 4°.
6. Telegram Ligi Slovjangskoj v Polce 28.8 1927 J.Ljackemu // Literaruí archív památníku národního písemnictví v Praze. Fond J.A. Ljackeho.
7. Чарнавік прывітальнага слова Я.А.Ляцкага ўдзельнікам акадэмічнай канферэнцыі Інбелкульты ў Мінску 10.11.1926 // Archiv Bělorussija. Literaruí archív památníku národního písemnictví v Praze. Fond J.A. Ljackeho.
8. Ljacky J. Belarus, članek, 5 II strojop., 4° // Archiv Bělorussija. Literaruí archív památníku národního písemnictví v Praze. Fond J.A. Ljackeho.

SUMMARY

M.I. Chmarova draws attention to the fact, that E.A.Latskiy's support and propaganda for the Belorussian culture in inter-war Czechoslovakia convinced many sceptik scientists of its being rich and perspective.

E.A. Latskiy's activities were directed to deserved entry of Belorussian cultural ideas into common Slavonic practice.